

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

Az 1872-es alapításától kezdve szervesen fejlődő magyar királyi kolozsvári tudományegyetem 1918/19. tanévének történetét és az egyetem épületeinek román hadsereg által végrehajtott erőszakos elvételét, a professzorok kitoloncolását korabeli és a közelmúltban megjelent egyetemtörténeti összefoglaló és számos egyedi publikáció is érinti. Ezek a feldolgozások magyar szemszögből, az elérhető korabeli források elemzésével ismertetik az egyetemmel kapcsolatos történéseket.

Jelen írás célja, hogy néhány levéltári dokumentum segítségével bemutassa azt, hogy a 47 éven keresztül a központi magyar állam költségvetéséből kiépített és folyamatosan gazdagított kolozsvári egyetem erőszakos elfoglalásával, valamint a professzorok és hallgatók kárára a megszálló román hatóságok által intézményesítve elkövetett jogtalanságokkal milyen sérelmek, kulturális és anyagi károk érték a magyar lakosságot, és tágabban az egyetemet kiépítő és felfejlesztő magyar társadalmat és államot.

1918. október 12-ig 1567 fő iratkozott be a kolozsvári egyetem őszi félévére. Közülük 870 katona, 176 pedig nő. A női hallgatók száma a háború elején 62 volt, így számuk csaknem háromszorosára emelkedett.

A kolozsvári egyetem 1918/19. tanév őszi féléve a háború okozta nehézségek ellenére is viszonylag normálisan telt, és a frontról visszatérő katonák miatti hallgatói létszámot is sikeresen menedzselte.

Október végére a magyar kormány elismerte háborús vereségét, s Budapesten forradalom zajlott le. November 12-én a Tölgyesi-, az Ojtozi-, a Gyimesi-szorosokon keresztül ismét átlépték Románia csapatai a magyar határt, december első heteiben a román csapatok egyre beljebb jutottak Erdély földjén. 1918. december 24-én délelőtt 11 órakor Constantin Neculcea és Gherescu román tábornokok csapatai minden ellenállás nélkül vonultak be Kolozsvárra. Ezt követően azonnal ostromállapotot hirdettek, bevezették a sajtócenzúrát, az utazási korlátozásokat és az éjszakai kijárási tilalmat, előírták a fegyverek beszolgáltatási kötelezettségét, és megtiltották a Magyarország és Erdély közötti postai és távírdai forgalmat. Januártól több egyetemi professzort letartóztattak.

A nehézségek dacára február 17-én, hétfőn megkezdődtek a tavaszi félév órái a kolozsvári egyetemen. Összesen 2570 hallgató iratkozott be, tehát minden eddiginél több. Közülük 83% magyar, 12% román, 5% német vagy szász volt. Az oktatás a nehézségek dacára szépen haladt a maga útján. Április 28-án a bölcsészeti kar elhatározta, hogy a minisztérium tavalyi rendeletére támaszkodva a tavaszi félév folytatásaképpen a hallgatók érdekében még abban az esetben is megtartja a nyári pótszemesztert, ha a minisztérium nem intézkedhetnék.

A postai és távírdai zárlat, a magyar hivatalnokok és vasutasok tömeges elbocsátása, a magyar államkincstár erdélyi fiókjainak lefoglalása és a budapesti magyar kormány lemondó és elzárkózó politikájának eredményeként 1919 tavaszára a háború éveiben tapasztaltnál is sokkal súlyosabb szociális krízis bontakozott ki

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

Kolozsváron. Végül február és március folyamán helyi vállalkozók nagyszabású adományakciója segítette a fiataloknak átvészelni a megpróbáltatásokat.

Annak ellenére, hogy Henri Mathias Berthelot, Patey és Civieux francia tábornokok külön-külön kijelentették, hogy a románok az egyetemet nem vehetik el a magyaroktól, 1919. április 7-én Kolozsvár prefektusa, Valentin Poruțiu felhívta a kolozsvári egyetem tanári karát, hogy tegyenek hűségesküt I. Ferdinánd román királyra. A tanároknak egy héten belül nyilatkozniuk kell: teljesítik-e a követelést. Ha igen, tovább taníthatnak, de vállalniuk kell, hogy két év múlva románul folytatják az előadásokat. Ha pedig az esküt megtagadják, június végén minden szerzett jogukkal együtt állásukat veszítik.

Az április eleji üzenetváltást követően közel egy hónapon át nem történt érdemi cselekmény az egyetem elvételéről. Az 1907-ben elfogadott és Románia által is aláírt *Hágai egyezmény* részét alkotó *Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól* című dokumentum 45. §-a szerint „Tilos a megszállott terület lakosságát arra kényszeríteni, hogy az ellenséges Hatalomnak hűséget esküdjön.”

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum előtt tehát semmilyen román hatóságnak nem állt jogában a magyar köztisztviselőktől, vasúti dolgozóktól, középiskolai tanároktól vagy egyetemi professzoroktól hűségesküt követelni. Ezért az egyetemet ért atrocitásorozat ellenére a tanárok viszonylagos nyugalomban készültek az 1919 nyarára tervezett nyári pótszemeszter megtartására.

Május 9-én, pénteken Valentin Poruțiu prefektus 700/919. iktatószámú levelében átküldte Schneller István rektorhoz Valeriu Braniște előző napi, 4335/919. számú rendeletét, amely a nagyszebeni román kormányzótanács március 10-i 2113. számú dekrétumra hivatkozva értesíti, hogy az összes rendes és rendkívüli tanár azonnal leteheti I. Ferdinánd román királyra a hűségesküt: „felkérem, értesítse az összes rendes és rendkívüli egyetemi tanár urakat, hogy őfelsége, I. Ferdinánd király és a kormányzótanács iránt a hűségesküt azonnal letehetik. Az eskü megtagadása egyenlőnek fog tekintetni az összes eddig élvezett jogokról való lemondással, és a kormányzótanács ezen tanár urakkal szemben mindennemű kötelezettségektől mentesnek tekinti magát. Hogy a közoktatás ezáltal ne szenvedjen, azon esetben is, ha a tanár urak az eskü letételét megtagadnák, értesítem, hogy a tekintetes egyetemi tanács által tervezett nyári szemeszter végéig való további működésüket megengedem, magától értetődően az általunk szervezendő ellenőrzés mellett. Működésük tartama alatt fizetésüket a kormányzótanácstól rendszeresen meg fogják kapni.”

A prefektus átiratában kérte a rektort, hogy a rendeletet azonnal közölje a tanárokkal, s május 12-én délelőtt fél 11-re hívja össze őket az egyetem aulájába, ahol letehetik az esküt: „szíveskedjék a rendes és rendkívüli tanár urakkal ennek tartalmát haladéktalanul közölni olyképpen, hogy az erre adandó választ folyó évi május hó 12-ik napjának délelőtt tíz óráig kézhez vehessem”. A románok csak a rendes és rendkívüli egyetemi tanároktól (professzoroktól) kértek hűségesküt, az oktatási és

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

klinikai segédszemélyzetet, az egyetemi hivatalnokokat, valamint az egyetemi gyűjtemények (pl. könyvtár) vezetőit nem kötelezték esküre.

Május 11-én mind a négy karon tanácsulást tartottak. Minden kari tanácsülésen névszerinti szavazást tartottak, s egyetlen professzor sem fogadta el a hűségeskü letételét.

Május 12-én a professzorok nemleges nyilatkozatának elküldése után alig fél órával – mialatt az egyetemen az előadások tovább folytak –, három román gyalogsági szakasz körülfogta az egyetemet, s minden kijáratot elállt. Egy előző nap kinevezett román bizottság (tagjai tucatnyi középiskolai tanár vagy egyetemi tanársegéd), valamint a hozzájuk csatlakozott Valentin Poruțiu prefektus, Onisifor Ghibu államtitkár, az egyetem több román hallgatója és felfegyverzett román katona egyszerre ment be az egyetem különböző hivatalaiba. Schneller rektort Valentin Poruțiu prefektus, Onisifor Ghibu, Drăganu magántanár, Ovidius Sirbu egyetemi hallgató és Joan Vasiliu őrnagy kereste fel. A prefektus előadta, hogy mivel a tanárok az esküt megtagadták, a román kormányzótanács Nagyszebenben éppen aznap, május 12-én 4436/1919. szám alatt kelt rendelete alapján a magyar egyetemet átveszi, s a rektor közbeszólására megjegyezte, hogy ehhez karhatalommal is rendelkezik.

Már aznap – ismét szuronyos katonák között – megkezdődött a szemináriumok, intézetek, laboratóriumok, gyűjtemények, klinikák átvétele. A nagyszebeni kormányzótanács előző napi rendelete értelmében ezek összes felszereléseikkel együtt, leltár felvétele mellett, a magyar állam tulajdonából a román állam tulajdonába mentek át. A magyar professzorok tiltakoztak az illetéktelen rendelet ellen, ám az intézkedő katonák fizikai erőszakkal vették át az intézetek és klinikák eszközeit.

Már az is törvénytelen és a nemzetközi joggal élesen ellentétes volt, hogy az egyetem professzorait és hallgatóit a megszálló román katonaság indokolatlanul akadályozta munkájuk, illetve tanulmányaik végzésében, számukra lehetetlenné tették a családtagjaikkal, illetve a felettes hatóságokkal való kapcsolattartást, s a professzorokat megpróbálták a román király iránti hűségesküre kötelezni. Az eskü letételét megtagadó kari határozat kézhezvételét követő erőszakos atrocitások, a professzorok állásukból és hivatali helyiségeikből való erőszakos kiutasítása, az oktatási intézménynek ingó és ingatlan vagyonától való megfosztása azonban minden képzelet felmúlóan jogtalan volt. Különösen szembeötlő a román hatóságok eljárásának törvénytelenége, ha figyelembe vesszük, hogy a Magyarország határait rögzítő trianoni békediktátum csak az egyetem erőszakos elvételét két évvel követően, 1921. július 26-án került ratifikálásra. Pedig az 1907-es *Hágai egyezmény* 52. §-a szerint „Az a hadsereg, amely valamely területet megszáll, csakis az Állam tulajdonában álló készpénzt, értékeket és az Államot megillető behajtható követeléseket, a fegyvertárat, szállítási eszközöket, raktárat és élelmezési készleteket és általában az államnak csakis oly ingó tulajdonát foglalhatja le, amelyet a hadműveletekre lehet használni.” Vagyis a kolozsvári egyetem elvétele szintén súlyosan megsértette a nemzetközi jogot, hiszen megszállt területen katonai erő alkalmazásával elvettek egy olyan épület-

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

együtttest – annak minden ingóságával és hivatali iratanyagával együtt –, amelyet nem lehetett hadműveletekre használni.

A megszálló román katonaság a kiépülő román rendőrséggel és közigazgatással együttműködve érvényt szerzett a kolozsvári kultúrkörök románosító törekvésének. Az állásuktól megfosztott professzorok közül a Tisza vonalától északra vagy nyugatra születetteket rövidesen kiutasították. Őket – akár saját tulajdonú, akár bérelt lakásban éltek Kolozsvárt – alig kétórányi csomagolást és mindössze egy-két táskányi holmi elvitelét engedélyezve, családtagjaikkal együtt kitoloncolták a román megszállási zónából.

A Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1920. március 10-én kelt 22.307/1920. számú bizalmas leiratában szólította fel az egyetemet, hogy a háború kezdete óta a magyar államot ért anyagi károk felmérése érdekében részletes kimutatást készítsen. Válaszul a jogi kar április 27-én készített kimutatása szerint a kolozsvári egyetem jogellenes és fegyveres lefoglalása által csak a jogi kari helyiségek és ingóságok elvétele mintegy 3,6 millió korona anyagi kárt okozott a magyar állam számára. Tekintetbe véve az Orvosi Kar sok, egyenként is igen tekintélyes értéket képviselő klinikáját és laboratóriumát, valamint a Matematika- és Természettudományi Kar szintén tetemes összegbe kerülő természettudományi gyűjteményeit (Növénytár, Állattani és Szövettani Gyűjtemény, Ásvány- és Kőzettár, Térkép- és Fényképtár stb.) és laboratóriumait, a Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Kar jelentős értékű könyvtárait, valamint az egyetem számos egyéb egységét (pl. fűvészkert, sportpályák stb.), kijelenthető, hogy az egyetem négy karának erőszakos elfoglalása a magyar állam számára minimum 20–25 millió korona anyagi kárt eredményezett. Az anyagi jellegű károk mellett jelentős veszteségeket okozott a tudományos, az oktató és a gyógyító tevékenység sikeres végzésére kialakult munkaközösségek szétzilálása, hiszen a professzorok és segédszemélyzet elleni nyílt erőszakoskodások és a kitoloncolások következtében megszakadtak az addigi szakmai együttműködések.

Miután a románul nem tudó magyar hallgatók az elrománosított egyetemen tanulmányaikat nem folytathatták, a magyar felekezetek – római katolikus, református, unitárius és evangélikus – egyházi megállapodtak abban, hogy közösen, az erdélyi magyar társadalom anyagi és erkölcsi támogatásával Kolozsváron magyar egyetemet állítanak fel. Ezt a szándékukat 1920 tavaszán be is jelentették a román kormánynak, amely azonban 1921 nyaráig kifogásokkal és ürügyekkel halogatta az egyetemalapítási kérvény elintézését.

Az intézet szervezeti és működési szabályzatát Kolosváry Bálint, a kolozsvári egyetem utolsó rektora (aki az erdélyi református egyházkerület világi főjegyzője is volt) 1920. szeptember 8-ra készítette el. Október 18-án pedig 199 beiratkozott hallgatóval az oktatás is megindult. A Református Teológiai Fakultás (igazgatója Ravasz László püspökhelyettes volt) keretein belül az erdélyi magyar felekezetek (református, római katolikus, unitárius, evangélikus) anyagi együttműködésével létrehozott és teljes szakmai önállósággal rendelkező tanárképző intézet elnökévé a

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

római katolikus Márki Sándor professzort, helyettesévé pedig Bartók Györgyöt választották.

A felekezeti egyetem egyetlen tanéven át működött, 1921. szeptember 15-én a közoktatásügyi államtitkárság véglegesen megvonta a működési engedélyt a tanárképzőtől. Október elsején az épületet is lefoglalták, ezzel a tanárképző befejezte működését.

A magyar kormány 1920. február 24-én arról határozott, hogy a menekülni kényszerülő pozsonyi és kolozsvári egyetem, ideiglenesen együttműködve, Budapesten folytatja munkáját. Így a Kolozsvárról erőszakkal eltávolított professzorok és hallgatók 1920 márciusától Budapesten, a pozsonyi egyetem szintén kitoloncolt tanáraival szorosán együttműködve (de a két egyetem önállóságát mindvégig fenntartva) folytatták munkájukat. A két intézmény együttműködését jelzi, hogy működésük megszervezésére közös tanácsuléseket is tartottak.

A magyar oktatáspolitikára különösen fontos volt a megszálló hatalmak által Pozsonyból és Kolozsvárról ingó- és ingatlan vagyonuk nélkül elüldözött egyetemek további működésének biztosítása. Ennek érdekében történt meg a budapesti, illetőleg majd a szegedi és a pécsi működés törvénnyel történő elrendelése és az ahhoz elengedhetetlenül szükséges anyagi fedezet biztosítása.

1921. június 16-án a nemzetgyűlés az 1921. évi XXV. törvénycikkben elrendelte a két egyetem további működését ideiglenesen Szegeden, illetve Pécsen. Így a kolozsvári professzorok 1921. október 9-től Szegeden folytatták munkájukat.

Levéltári dokumentumok

1. A fővárosban tartózkodó kolozsvári professzorok az egyetem képviselői-ként kívánnak működni. Schneller István prorektor bejelenti, hogy a délelőtt folyamán Sir George Clerket, a békekonzferencia képviselőjét felkeresték, s ismertették az egyetem helyzetét.

A.) Jegyzőkönyv

Felvetették Budapesten 1919. évi november hó 27-én az otthonából román részről jogellenesen kitelepített kolozsvári Ferenc József magyar tudományegyetem tanácsának rendkívüli ülésében.

Jelen vannak: dr. Schneller István e. i. prorektor mint elnök, dr. Menyhárh Gáspár jogkari dékán, dr. Lechner Károly előző tanévi orvoskari prodékán, az orvosi kar e. i. dékánjának és prodékánjának helyettese, dr. Szádeczky Lajos előző tanévi bölcsészeti kar prodékán, a bölcsészeti kar dékánjának s prodékánjának helyettese, dr. Fabinyi Rudolf mathem.-természettudománykari prodékán mint tanácsstagok s dr. Szandtner Pál jogkari nyilv. r. tanár mint jegyzőkönyv-vezető.

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

1. dr. Schneller István elnöklő prorektor az ülést megnyitván kifejti, hogy mint az egyetem Kolozsvárt visszamaradt Rektorának helyettese, szükségesnek tartotta a jelen tanácsülés egybehívását, mert ami kívánatos az, hogy azon a válságos helyzeten, melybe a kolozsvári Ferencz József magyar tudományegyetem működésének a Kolozsvárt megszálló románok által eszközölt erőszakos megakasztása s a tanárok nagyrészének Kolozsvárról elűzése folytán jutott, illetékes tényezők részéről mielőbb segítve legyen, annyira kívánatos az is, hogy minden lépés, mely az egyetem válságos helyzetének megoldása érdekében az egyetem tanárai részéről tétetett vagy tétetik, ne csak mint az egyetem egyes alkalmazottjainak egyébként elismerésre méltó magánvállalkozása, illetve magán-állásfoglalása, hanem mihelyt arra lehetőség nyílik: mint az egyetem törvényes képviselőjének az egyetemi Tanácsnak ténye jelenhessék és jelenjék meg az arra illetékesek előtt.

Értesülvén tehát arról, hogy mielőtt ő, ki mint prorektor a Kolozsvárt visszamaradt rektort helyettesíteni jogosítva van, Pestre érkezett, az egyetemnek már korábban Pestre menekült tanárai az egyetem jövő sorsa kérdésében kezdeményező lépéseket tettek, szükségesnek vélték az egyetemi Tanács Pesten tartózkodó tagjait, illetőleg azokat, kik a Kolozsvárt visszamaradt tanácstagokat a szervezeti szabályok értelmében jogszerűen helyettesítheti a jelen ülésre egybehívni, hogy ezek, mint a kolozsvári egyetemnek Budapesten működő Tanácsa, az egyetem jövője ügyében eddig tett lépések elfogadhatóságát megvizsgálják, s róluk mint egyetemi Tanács véleményt mondjanak. Felhívja evégből elnöklő prorektor dr. Szandtner Pál nyilv. r. tanárt, mint úgy a Pestre menekült kolozsvári egyetemi tanárok itt szóban forgó tényeiről felvett karközi értekezleti jegyzőkönyvnek valamint a jelen tanácsülés jegyzőkönyvének is vezetőjét, terjessze elő azt a jegyzőkönyvet, mely az egyetem Pestre menekült tanárainak folyó é. nov. hó 21-iki karközi értekezletén az egyetem jövő sorsát érintő kérdésekben felvetetett.

Felolvastatván a szóban forgó jegyzőkönyv, elnöklő prorektor felhívja a Tanács tagjait, hogy egyrészt a jegyzőkönyvben foglaltakra, másrészt a jelen Tanács egybehívásának indokaira s a jelenlevő Tanács tagoknak mint egyetemi Tanácsnak szereplésére vonatkozóan tegyék meg estleges észrevételeiket.

A hozzászólások után elnöklő prorektor egyhangú határozatként kijelenti, hogy az egyetem Tanácsának a jelen ülésben jelenlevő tagjai addig is míg az egyetem Tanácsának jelenlegi kényszerű széttagoltsága megszűnik, az egyetem Budapesten elintézésre váró ügyeiben mint az egyetem budapesti képviselője és Tanácsa működni szükségesnek tartják hogy e minőségükben a menekült kolozsvári egyetemi tanárok Budapesten 1919 évi nov. hó 21-én tartott karközi értekezletének jegyzőkönyvében foglaltakat teljes mértékben helyeslőleg tudomásul veszik, az egyetem jövőjét érintőleg abban foglalt határozatokat magukévá teszik, az értekezlet kebeléből az egyetem ügyeinek megbeszélésére kiküldetni-kért bizottságot a maguk részéről is kiküldöttek és megbízottnak tekintik s minderről a vonatkozó iratok betérjesztése

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

mellett a vallás és közoktatásügyi magyar miniszter Urat jóváhagyó tudomásul vétel és megerősítés végett a prorektor útján értesítik.

2. Elnöklő prorektor jegyzőkönyvi megörökítés végett jelenti a Tanácsnak, hogy Nagymélt. gróf Teleki Pál a Béketárgyalások előkészítésével megbízott Miniszter Úrnak szíves közbenjárása folytán sikerült a mai nap délelőttjén az egyetemi Tanács Pesten időző tagjainak (dr. Schneller István, dr. Fabinyi Rudolf, dr. Lechner Károly, dr. Menyhárh Gáspár ny. r. tanároknak) a versaillesi békekonferencia teljhatalmú budapesti megbízottja Sir George Clerk elé járulhatni s előtte Cholnoky Jenő dr. nyilv. r. tanár angol nyelvű tolmácsolásában részletesen ismertetni azokat a brutális sérelmeket, melyek az erdélyi magyarság kultúráját s a kolozsvári egyetem tanárait az egyetemnek a románok részéről eszközölt erőszakos elfoglalása s a tanárok önkényes elűzése által érték, s sikerült előterjeszteni azt a kérelmet, hogy a kolozsvári Ferenc József magyar tudomány egyetemet az erdélyi magyarság javára, immár félszázados jogaiba visszahelyezzék.

3. Sir Georg Clerk az egyetem előterjesztését meghallgatván, reá angol nyelven a következőket válaszolta „Nagyon köszönöm, hogy megtiszteltek megjelenésükkel és nekem elmondották panaszukat. Előterjesztésüket Párizsban azonnal a békekonferencia elé fogom vinni. Remélem, hogy Önök elégtételt kapnak a szenvedett atrocitásokért, s amennyire hatalmamban áll oda fogok hatni, hogy óhajtasuk is teljesüljön.” E biztató nyilatkozaton kívül egyébként Sir George Clerk az egyetem ügye iránt már más alkalommal is meleg érdeklődést mutatott, amennyiben Cholnoky Jenő ny. r. tanártól magánúton is értesülvén az egyetemnek a románok részéről történt bezárásáról, az egyetem jogainak és érdekeinek mint mondta: hathatósbab megvédhetése végett, felkérte Cholnoky Jenő tanárt, közölje vele írásban az egyetem idősebb és nevesebb professzorainak életrajzi s tudományos működési adatait. Ez óhajnak Cholnoky Jenő ny. r. tanár a prorektorhoz tett jelentése szerint eleget is tett.

Tekintettel arra, hogy a Versailles-i békekonferencia teljhatalmú budapesti kiküldöttjének jóindulata a Kolozsvár magyar tudományegyetemnek s az erdélyi magyar kultúrának még nagyon is számottevően javára lehet s, hogy ennek a jóindulatnak kiváltásában Teleki Pál gróf úr Önagyméltósága és Cholnoky Jenő dr. nyilv. r. tanár, úgy az egyetemi Tanács fogadtatásának kieszközlésével mint egyébként is oly tevékeny részt vettek, indítványozza elnöklő prorektor, hogy a Tanács az előadottaknak jegyzőkönyv megörökítése mellett gróf Teleki Pál úr Önagyméltóságának s dr. Cholnoky Jenő nyilv. r. tanárnak, mondjon köszönetet.

A Tanács a prorektor által előadottakat örömmel tudomásul veszi, jegyzőkönyvileg megörökíti s a prorektor indítványát egyhangúlag elfogadva Nagyméltóságú gróf Teleki Pál úrnak s dr. Cholnoky Jenő ny. r. tanárnak az egyetem érdekében kifejtett jóindulatú tevékenységéért jegyzőkönyvileg köszönetet mond. [...]

4. Ugyancsak elnöklő prorektor indítványozza, hogy miután az egyetem rektorára illetőleg annak helyettesére az egyetem tanárai jórészenek Pestre menekülése s az egyetem közelebbi jövőjének Pesten intéződése folytán addig is számos admi-

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

nisztratív tevékenység fog hárulni, míg az egyetem valahol ideiglenes elhelyezést nyer, kérje fel a Tanács a vallás és közoktatásügyi miniszter urat, hogy az egyetem rektori hivatala részére lehetőleg magában a vallás és közoktatásügyi minisztériumban egy a kari dékánok hivatali működését is lehetővé tegyék hivatali helyiségről gondoskodni [sic!] s a rektori és dékáni adminisztráció költségeire a rektor, illetve helyettesének kezeihez egyelőre 50.000 koronát kiutalni s ezzel az egyetemi adminisztráció rendes vitelét mielőbb lehetővé tenni szíveskedjék. A Tanács az indítványt egyhangúlag elfogadja, felkéri a prorektort, hogy annak szellemében a szükséges lépéseket a vallás és közoktatásügyi miniszter úrnál mielőbb tegye meg.

5. Elnöklő prorektor ama kérdésére, hogy nincs-e valami előterjeszteni valójuk, dr. Menyhárh Gáspár jogkari dékán előadja, miképpen az egyetem további szünetelésének vagy működésének eddig eldöntetlen kérdését az illetékes tényezőkkel mielőbb tisztába hozni nagyon kívánatos lenne, mert magán értesülései szerint a pénzügy minisztériumnak az ideiglenes költségvetés elkészítése végett már sürgősen szüksége lenne az egyetem kiadásainak költségvetési előirányzatára.

A Tanács az előadottakat azzal veszi tudomásul, hogy az egyetem közelebbi sorsának tisztázására törekszik a legrövidebb időn belül mindent megtenni s mihelyt eldől, hogy az egyetem hol és mily viszonyok között működik tovább a költségvetési előirányzat előterjesztése iránt sürgősen intézkedni fog. Nagyon sajnálná a Tanács, ha pusztán adminisztratív okok miatt az egyetem estleges továbbműködése akadályokba ütköznék.

Más tárgy nem lévén, prorektor a megjelenteknek megjelenéséért köszönetet mondva az ülést berekeszti.

B.) Cholnoky Jenő Sir George Clerkhez intézett beszédének magyar szövege (részletek)

Kegyelmes Uram!

A kolozsvári Ferencz-József tudomány-egyetem kiüldözött tanárai jelennek meg Excellenciád előtt, hogy arra kérjék, legyen olyan kegyes és a hatalmas angol nép és uralkodója előtt úgy, mint az Egyesült-hatalmaknak a békekonferenciára küldött delegátusai előtt is mondja el, hogy a fegyverszüneti szerződések durva megsértésével, a hágai békeegyezmények idevonatkozó határozataival homlok egyenest ellenkező szellemben: oly jogtalanság érte Közép-Európa egyik legnagyobb, legszebb, leggazdagabb egyetemét, amelyhez fogható durvaság talán Ázsia népei közt megérthető volna, de ott sem menthető.

1872-ben alakult az egyetem, igen kicsi keretekben. Az Erdélyi Múzeum Egyetel szép gyűjteményei és hatalmas könyvtára tette lehetővé, hogy az egyetem néhány év alatt európai színvonalra emelkedett. Az oda kinevezett tanárok nem kíméltek fáradtságot, nem ismertek lehetetlent, hanem minden erejükkel, nagy tudásukkal, európai összeköttetésekkel dolgoztak azon, hogy az egyetem intézetei, gyűjtemé-

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

neyei, laboratóriumai a lehető legmagasabb nivóra fejlesztessenek. Világhírű profeszszorok dolgoztak teljes energiával s csakugyan létesítettek is egy olyan egyetemet, amely gyűjteményei és felszerelései révén az elsők közé tartozik Európában. A háborút megelőző években évenként átlag 3 millió koronát költött az állam az egyetemre, de ne felejtjük el a töménytelen adakozást, egyéb forrásokból való szerzést sem, amelyek mind az egyetem gazdag kincstárát szaporították.

Ez az egyetem a magyaroké volt. Magyar ésszel, magyar tudással, magyar munkával, magyar pénzzel épült magyar tanulók számára. Egész városrészt tesznek ki az egyetem épületei, pompás klinikája, Európában talán legmodernebb könyvtára, intézetei és múzeumai.

Egy tiszta magyar városban, tiszta magyar egyetem a dicső erdélyi fejedelmek korának felújulását hirdette a szomorú osztrák elnyomatás után.

Ezt az egyetemet egy nemzetiségünk elrabolta a magyarságtól, s az Egyesült Hatalmaktól a rend fenntartására berendelt román hadsereg nem hogy megakadályozta volna [...], ő adott fegyveres erőt a jogtalanságok elkövetéséhez, így történt, hogy romániai királyi katonák szuronyainak támogatásával oly egyének, akik a magyar államnak hűségesküt tett hivatalnokai voltak, behatoltak az egyetem épületeibe, a professzorokat eltávolították, s az egész nagyszerű intézményt román nyelvű egyetemnek nyitották meg. Ehhez semmi joguk sem volt, nem beszélve a fegyverszüneti szerződésekről és hágai egyezményekről.

1. Nem volt joguk, mert az egyetem magyar pénzen létesült és tartatott fenn. Évi fenntartása az utóbbi, de a háborút megelőző esztendőkből 3 millió korona volt. [...]

2. Az egyetem gyűjteményeinek igen nagy része nem vásárlás, hanem ajándékozás útján került oda. Nem tudok most a többi intézetről számszerű adatokkal szolgálni, csak azt említhetem fel, hogy a földrajzi intézet gyűjteményének legalább fele ajándék útján került oda.

3. Nem román, hanem magyar tudósok működésének köszönhető az egyetem berendezkedése. Vegyük a földrajzi intézetet. Mintegy 15.000 kötetes könyvtárában a USA Geological Survey, Smithsonian Institution, a wieni akadémia, a magyar tudományos intézetek (meteorológiai, földtani, vízrajzi, gazdasági, statisztikai stb.) ajándékai oly tömeget tesznek ki, amelynek már elhelyezése is nehézségeket okoz. Mindezt nem román tudós, hanem az intézet igazgatója személyére kapta ajándékba, s adta oda az állami intézetnek ajándékba. De töménytelen tudós küldte meg az igazgatónak különlenyomatait s az mind az intézetben nyert elhelyezést. Az intézet igazgatója tudományos célú utazásai, expedíciói és tanulmányai közben mintegy 5.000 darab fényképet készített. Ezeknek eredeti lemezei mind az egyetemen vannak deponálva. Nem magyar tudományos anyag-e ez? Az igazgató saját kezével festett olajfestmények, mint tájképtípusok, saját kezűleg szerzett fizikai földrajzi gyűjteménye stb. stb. nem specifikusan magyar kulturális kincs-e? Hát a románoknak fáradtunk, gyűjtöttünk, dolgoztunk? Ők elvették a mi 50 éves munkánkunk eredményét,

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

amikor ahhoz egyetlen fillérrel nem járultak, egyetlen napszámos munkával nem könnyebbítették? [...]

4. Egyetemünknek az utolsó évben 2.600 hallgatója volt. Jelenleg hivatalos értesüléseink szerint a román nyelvű egyetemnek mintegy 600–700 hallgatója van, és pedig egyrészt Romániából, Besszarábiából és Dobrudzsából stipendiumokkal bekényszerített, idegenföldi hallgatók. [...] Büszkén mondja a román hivatalos jelentés, hogy a kolozsvári egyetemnek egyetlen magyar hallgatója sincs. Ez természetes, mert nem tudnak románul, s nem hódolnak be a jogtalan okkupációnak. A román hatóságok azonban az erdélyi magyar ifjakat más egyetemre sem engedik tanulni, mert csak abban az esetben engedik ki őket Nagy-Romániából, ha leteszik a hűség esküt; ebben az esetben pedig menten besorozzák őket román katonáknak. Még egy esetben adnak nekik távozásra engedélyt, ha megfogadják, hogy soha vissza nem térnek. Így akarják kisebbiteni az erdélyi magyarok számát. Természetes, hogy a mi ifjaink ezt nem fogadják meg s inkább egy évet vesztve várják, hogy az angol és amerikai igazságszeretet, jogmegbecsülés és humanitás helyre állítsa azt, amit jogtipró hatalmak elrontottak. Kétezernél több ifjú várja a megváltást, hogy derékba törött pályájukon újtjukat ismét folytathassák.

A tudományos gyűjteményektől és intézetektől megfosztott professzorokat sem tűrték meg Kolozsvárott. A legdurvábban, brutálisan kiutasították őket. 1912-ben engem az Egyesült Államok Amerikai Földrajzi Társasága meghívott a Társaság 60 éves jubileumának ünnepére, s mint az Állam vendége, pompás különvonaton, valóságos ünnepeltetések keretében utaztuk be néhány társammal együtt az Unió területét. Most saját otthonom feldúlva, bútoraim, könyvtáram, kincseim szanaszét, s többi társammal együtt marhaszállító vagonban löktek ki bennünket onnan, ahol egész életünk munkássága a közjót szolgálta. Egyetemünk tanárai nagyban hozzájárultak Erdély gazdasági fellendüléséhez, mi irányítottuk a kormány figyelmét az erdélyi medencében rejlő káliumsókra, földgázra és petróleumra, magyar geológusok tárták fel a szénbányákat stb. S mi abból az országból vagyunk romjaival kiűzetünk. Nekem, Kolozsvár város tiszteletbeli tanácsosának nem ismerték el illetőséget, mert nem ott születtem, s így vagyunk valamennyien. [...] Kérjük Excellenciádat, hogy minden erejével odahatni legyen kegyes, hogy azok a hatalmak, különösen a nemes Nagy-Britannia, amelyeknek képviselőjében Excellenciád itt van, szabadítsanak meg bennünket, [...] adják vissza a magyarságnak az egyetemet s tegyék lehetővé, hogy működését, a magyar ifjak tanítását akadálytalanul tovább folytathassa.

(ELTE Levéltára 427. Szandtner Pál iratai – szövege kiadva: Kiss József Mihály 2001, *A kolozsvári „menekült egyetem” 1919. évi történetére vonatkozó dokumentumok Szandtner Pál iratai között*, In *Egyetemi Könyvtár Évkönyve*, 10, 147–152.

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

2. Sir George Clerk jelentése Clemenceau-nak, a békekonferencia elnökének (részletek)

[Szám nélküli irat]

1919. november 29.

Miniszterelnök úr!

A legfelsőbb Tanács utasításainak megfelelően október 23-án Budapestre érkeztem, hogy a Friedrich-kormánnyal ismertessem a föltételeket, amelyek teljesítése esetén a Legfelsőbb Tanács hajlandó tárgyalni a magyar kormánnyal. [...]

Magától értetődően a szövetségesek tegnapi ellenségeikhez ugyanolyan igazságosak szeretnének lenni, mint önmagukhoz, és örködnék a fölött, nehogy a háborút területi gyarapodással befejező kis államok visszaélésekre vetemedve, elnyomó politikát folytatva azt a benyomást keltsék az emberekben, hogy végeredményben a háború mindössze az egyik igazságtalan rendszer helyébe egy másik igazságtalan rendszert hozott, és a jövőben elkerülhetetlenül bekövetkező összeütközések magját hintette el. A Magyarországon szerzett tapasztalatok arra engednek következtetni, komolyan fönnáll a veszélye egy ilyen lehetőség bekövetkeztének, valamint annak, hogy a korábbi gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok megszakadása tovább súlyosbítja a helyzetet, ami az egyszerű embereket sokkal közelebbről érinti, mint a nagy politikai változások. [...]

Az ember szükségképpen némi rokonszenvet érez látván, mennyire gyalázatosán bánnak egy magas civilizációval azok, akik még csak most ismerkednek a kormányzás művészetével, és lelkiismeret-furdalás gyöttri amiatt, hogy része van a történetekben.

Példának okáért a románok hűségesküt követelnek azoktól az egyetemi tanároktól, akikkel még nem tudatták, hogy melyik város egyetemén fognak majd oktatni. Ez nekem fölöslegesnek tűnik, olyannak, ami nem tekinthető kulturált eljárásnak, és hitem szerint még törvénytelen is. A románok mégis ekképpen cselekedtek ez év májusában a kolozsvári /Kolosvar/ egyetemen. A tanárok – nagyon is indokoltan – arra hivatkoztak, hogy továbbra is magyar állampolgárok lévén, szakmai feladataik alól nem tekinthetik magukat fölmentve mindaddig, ameddig a békeszerződés nem ítélte kifejezetten oda Kolozsvárt Romániának. Válaszul a románok elkergették állásukból, házaikból az egyetemi tanárokat, és arra kényszerítették őket, hogy segédmunkásként dolgozzanak, hacsak nem akarnak éhen halni. Egy kiváló, világszerte ismert földrajztanár kénytelen volt burgonyát kapálni, hogy megkeresse kenyerét, közben pedig órát adott a jobbján, illetve balján kapáló két-két diáknak. Egy idő után letartóztatták, börtönbe zárták, ahol az árnyékszék tisztán tartása volt a dolga. Végül megengedték neki, hogy – anyagi javait és a tudománynak szentelt élete minden gyümölcsét hátrahagyva – családjával együtt lovas kocsin távozzon.

Egy másik jeles egyetemi tanárt, aki túl van a hetvenen, és betegség kínozza – minden alap nélkül – a bolsevizmus vádjával tartóztattak le, bántalmazták, majd börtönbe vetették, ahol a mai napig sínylődik.

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

(Szövege kiadva: *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919–1920*, 2004, szerk. ÁDÁM Magda–ORMOS Mária, Budapest, Akadémiai Kiadó, 157, 163.)

3. Szandtner Pál által a Minisztertanács számára készített előterjesztés a kolozsvári egyetem megtartásáról

Budapest, 1919. december 10.

Nagymélt. Minisztertanács!

Köztudomású, hogy az Erdélyt megszállva tartó románok a kolozsvári Ferencz József magyar tudományegyetemet még ez év májusában önkényesen bezárták, az egyetem tanárait, segéd- és kezelő személyzetét tiszteikből karhatalmilag eltávolították, az egyetem 2.600 főnyi ifjúságát szétkergették, az egyetemi tanszemélyzet nagy részét Erdélyből is száműzték, s az egyetem intézményeit, intézeteit és felszereléseit erőszakkal hatalmukba ejtve, igénybevételükkel év novemberében Kolozsvárt egy román tannyelvű egyetemet szerveztek.

Tiszteletteljes véleményem szerint az erőszakosságokkal szemben a magyar kormány közömbös nem maradhat. Akkor sem, ha Erdélynek a románok részéről történt megszállása csak ideiglenes és rövidebb tartamú marad s még kevésbé akkor ha Erdélyt egy reánk kényszerítendő súlyos béke a magyar állam testéről bizonytalan időre lekapcsolja.

A kolozsvári magyar tudományegyetem erőszakos bezárása s intézeteiben egy román tannyelvű román kir. egyetem beállítása a magyar kormány megfelelő ellenintézkedése nélkül, az erdélyi magyar ifjúságot a főiskolai tanulmányoktól a legközelebbi jövőben még az esetre is elzárná, ha a románok a kötendő béke értelmében Erdélyt kiüríteni volnának kötelesek. A nagymélt. Minisztertanács igen tisztelt tagjai előtt éppen nem lehet ismeretlen, hogy a románok szerződésbeli kötelezettségeiknek mily kevésbé szoktak eleget tenni, s hogy amennyiben eleget tesznek is, a közvagyonra és közintézményekre tehát az egyetemre nézve is mit fog jelenteni egy román kivonulás.

Ily körülmények között remélni sem lehet, hogy Erdély magyar egyeteme, mely az erdélyi magyar ifjúság tanulmányainak óriási hátrányára két féleven át máris szünetelni volt kénytelen, a maga működését Kolozsvárt egyhamar újból felveheti. Annál is kevésbé remélhető ez, mert alig lehet kilátásunk arra, hogy a kötendő béke Erdélyt s vele Kolozsvárt a magyar állam főhatósága alatt meghagyja, vagy legalább a románokat a kolozsvári egyetem eddigi magyar jellegének visszaállítására kötelezi.

Az Erdélyből hozzám beérkezett teljesen megbízható adatok szerint az erdélyi magyar ifjúság a románok szervezte román egyetemmel szemben, nem csak ez intézmény román tannyelve miatt, melyet nem ért, hanem a jórészt erdélyi románokból kiegészült tanerők abszolút tudománytalansága miatt is, teljességgel tartózkodóan viselkedik, s erőszakosan elnémított régi magyar tanárainak további működését

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

ép úgy követeli, mint ahogy jelentékeny méltányossági s fontos politikai tekintetek is mindenkép kívánják, hogy a magyar kormány a kolozsvári Ferencz József magyar tudományegyetem önkényes elnémításába bele ne nyugodjék, hanem ez egyetemet, addig is, míg majd a maga eredeti székhelyére újból visszatérhet, a magyar állam valamely kultúrcentrumában továbbra is fenntartsa.

Tudatában vagyok annak, hogy a kolozsvári Ferencz József magyar tudományegyetemnek a területileg megkisebbedő magyar állam részéről továbbra is fenntartása az állam teherbíró képességét mily nagy mértékben próbára teszi. Úgy vélem azonban, hogy a fenntartás költségei az egyetem ideiglenes székhelyének oly városba való helyezésével, mely ezért áldozni is hajlandó, tetemesen csökkenthetőek lesznek, s hogyha ez be nem következne is, akkor is azok az értékek, melyeket az egyetem fenntartásával megmenthetünk s azok a nagy célok, melyeket az egyetem útján szolgálhatunk, a magyar állam áldozatkészségét mindenesetre megérdemlik. Az erdélyi magyarság egyetemhez való jogának állandó demonstrálása, az egyetem eredeti helyiségeinek, intézeteinek, gyűjteményeinek, alapítványainak és egyéb javainak elkövetelésére vonatkozó magyar igények súlyának erősítése, az intézmény félszázados tisztas múltja iránti kegyelet, a hazájuk és esküjük mellett minden megpróbáltatás dacára is híven kitartott magyar tanári kar jövő egzisztenciájának megérdemelt biztosítása az egyetem tanerőiben rejlő s az erdélyi magyar közszellemtől átítatott kultúrerőknek az erdélyi magyar ifjúság javára továbbkamatoztatása, Erdély lekapcsolása esetén pedig a szellemi együvé tartozás s a mielőbbi érdekek, melyek teljes mértékben megokolják azt a tisztelet teljes indítványomat:

Méltóztassék a nagymélt. Minisztertanácsnak elhatároznia, hogy az otthonából jogellenesen kitelepített kolozsvári Ferencz József magyar tudományegyetemet, addig is, míg az az 1872. évi XIX. t. cikkben nyugvó eredeti székhelyére újból visszatérhet; eddigi nevének s kolozsvári jellegének meghagyásával a magyar állam valamely erre alkalmas kultúrcentrumában továbbra is fenntartja s méltóztassék a Minisztertanácsnak a kérdésben érintett tagjait első sorban a közoktatásügyi és a pénzügyminiszter urat valamint engem felhatalmaznia, hogy az egyetem közérdekű működésének még a jelen 1919/20 tanév II-ik szemeszterében folyamatba-tétele végett szükséges lépéseket egymással egyetértve minden irányban s haladéktalanul megtehessek.

(ELTE Levéltára 427. Szandtner Pál iratai – szövege kiadva: Kiss József Mihály, 2001, *A kolozsvári „menekült egyetem” 1919. évi történetére vonatkozó dokumentumok Szandtner Pál iratai között*, in *Egyetemi Könyvtár Évkönyve*, 10, 158–160.)

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

4. A száműzött egyetem első budapesti tanácsulése

Jegyzőkönyv, fölvétetett a kolozsvári magyar tudományegyetem tanácsának Budapesten 1919. évi december hó 12-én tartott I. rendes üléséről.

Jelen voltak:

Dr. Rigler Gusztáv prorektor helyettes, elnök.

Dr. Menyhárh Gáspár, a Jog- és Államtudományi Kar dékánja

Dr. Lechner Károly az Orvosi Kar prodékánja

Dr. Hornyánszky Gyula a Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Kar prodékánja

Dr. Gombocz Zoltán, a Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Kar prokédán helyettese

Dr. Fabinyi Rudolf a Matematikai–Természettudományi Kar prodékánja.

Dr. Szandtner Pál nyilvános tanár, mint az Egyetem ideiglenes elhelyezése ügyében tanácsilag kiküldött karközi bizottság előadója.

Jegyzett:

Dr. Szemler Jenő, egyetemi tanácsjegyző

Elnök, mint Dr. Schneller István prorektor távollétére megválasztott prorektor, üdvözlőlvén a megjelenteket, a megalakult tanács budapesti működéséhez szerencsét és sok sikert kíván, helyettes prorektor működésének idejére a tanácsstagok szíves támogatását kéri, és ezzel a Tanács I. rendes ülését megnyitja.

Jelen ülés összehívására elsősorban az adott okot, hogy a kolozsvári egyetem működésének Budapesten való megkezdése, úgy a felsőoktatás szempontjából általában –, mint az Egyetem működésének folytonossága a tanári testület, a hallgatóság, a tisztviselői és a többi alkalmazottak szellemi és anyagi értékei stb. szempontjából is sürgősen szükséges volt. Mindezek fölismerése és méltánylása nem csupán a kolozsvári tanácstestületnek eddig Budapestre került mintegy húsz tagja részéről nyilvánult meg egyhangúan, hanem Haller [István] miniszter Úr valamint Imre és Tóth államtitkár urak részéről is. – Ennek következménye lett a helyettes tanács megalakulása, a Miniszteri úrtól történt megerősítés és a mai ülésre való összehívása.

A fentiek előrebocsátása után elnök röviden beszámol az egyetem budapesti elhelyezkedése érdekében folytatott tárgyalásainak eredményéről. Ezek szerint addig is, amíg az Egyetem végleges elhelyezése ügyében döntés történik, elnök véleménye szerint időlegesen a főváros budai oldala volna számbeveendő, még pedig azért, mert egyrészt ily megoldásnak a budapesti egyetem érdekei és esetleges érzékenysége megóvatnék, másrészt azért, mert úgy a Miniszter úr, mint Imre és Tóth államtitkár urak is ezt a megoldást óhajtanák leginkább, de főleg azért is, mert Budán a legnehezebben elhelyezhető orvosi és matht. term. tud. karok itt egymáshoz közel találnák meg elhelyezkedésükhöz szükséges helyiségeket.

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

Elsősorban a központi irodák és a dékáni hivatalok elhelyezéséről kellene gondolkodni, ezért a maga részéről a császárfürdői épület északi szárnyának első emeletén üresen álló tíz kisebb szoba kibérlését javasolja, mert véleménye szerint ez a hely fekvésénél fogva is a legalkalmasabbnak látszik, kéri ennél fogva a Tanács fölhatalmazását, illetve megbízását ahhoz, hogy ezeket a helyiségeket bérlet útján biztosíthassa és egyúttal a szükséges kályhakkal felszerelhesse.

Az egyetem tanács ily értelemben határoz.

(Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Megyei Levéltára, VIII. 1. fond, Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának Iratai, 1. doboz)

5. A Jog- és Államtudományi Kar jelentése a kar elűzése által okozott anyagi károkról

Bizalmas!

Az Országos M. Kir. Központi Statisztikai Hivatalnak

Az átmenetileg Budapesten működő kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara a román megszállás következtében őt ért anyagi károk kérdésében a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter 22.307/920. szám alatt kelt rendelete alapján ezennel jelenti a tekintetes hivatalnak, hogy miután a románok az egyetemet és a kart összes felszerelései, leltárai és irattára visszatartásával törvényes székhelyéről számúzték, a karnak a románok által okozott károk tekintetében a legjobb akarat mellett is csak hozzávetőleges becslésen nyugvó adatokkal lehet szolgálnia.

E hozzávetőleges becslés szerint a kar kára:

A kari helyiségek berendezési tárgyainak éspedig 4 tanteremben körülbelül 200 tölgyfa padnak, 4 tölgyfa előadói asztalnak, 4 finom bőrgarnitúrának, 2 Wertheim-szekrénynek, 12 db 3, illetve 4 m hosszú s zöld posztóval bevont tölgyfaasztalnak, 15 db finom tölgyfa és zöld posztóval bevont íróasztalnak, 5 db puhafa íróasztalnak, 7 db egyenként 7 m hosszú, üveges tölgyfa üveges szekrénynek, 26 db egyenként 2 és ½ m hosszú, tölgyfa könyvszekrénynek, 6 db tölgyfa irodai vagy levéltári szekrénynek, 24 db tölgyfa 1 és ½ méteres szemináriumi asztalnak, 50 db Thonet karosszéknek, 200 db egyszerűbb Thonet széknek, 5 db szőnyegnek, 4 db műértékkel bíró képnek, 15 db fali ingaórának s a kari dékán dékáni arany nyakláncának elvétele összesen legalább 1 millió korona értékben.

A kari szemináriumok és a kari könyvtár könyvállományának, körülbelül 10.000 jórészt már be sem szerezhető, s legnagyobb részben finom félbőrbe kötött s külföldi (angol, francia, olasz, német) szakművek mintegy 40.000 kötetben elvétele összesen legalább 2 és ½ millió korona értékben.

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT
SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

Irodai szerekeknek, kész nyomtatványoknak elvétele legalább 80.000 korona értékben.

Ugyanezen alkalommal bejelentik a Jog- és Államtudományi Kar tagjai azokat az anyagi károkat is, melyeket a román megszállás és az egyetemről és annak székhelyéről való elűzetésük következtében csak ez ideig is egyénileg szenvedtek részint azáltal, hogy tanszékeiktől a tanév befejezte előtt elűzetvén törvényes mellékletményeiktől elestek, részint azáltal, hogy tanári illetményeiket a román állam ki nem fizette, részint pedig azáltal, hogy végül az egyetem székhelyéről és lakásaikból is kétórás határidő alatt kiutasítottván bútoraik nagy részét elhagyni, a megmaradt holmijukat óriási kiadások mellett beraktároztatni vagy elszállíttatni voltak kénytelenek, s immár közel egy év óta otthon nélkül, idegen székhelyen legalább ötszörte drágább viszonyok között élnek, mint aminők a megélhetési viszonyok az egyetem eredeti székhelyén voltak. A tanári kar tagjainak e kára eddig legalább a.) elmaradt törvényes mellékjövedelem 12 tanárnál egyenként 168.000 korona; b.) elmaradt fizetésben 12 tanárnál összesen 150.000 korona; c.) költözködési kiadásokban 5 tanárnál összesen 50.000 korona; d.) bútorrongálódásban és a bútorok kényszereladásában, illetve beraktározásában 5 tanárnál összesen 250.000 korona; e.) drágasági többletkiadásban 5 tanárnál összesen legalább 96.000 korona, ha pedig az eddig száműzött jogi kari tagoknak a Kolozsvárt visszamaradt ingóságai a románok által elkoboztatnak, úgy a fenti kárösszegek még legalább 2 és ½ millió koronával emelkednek.

Budapest, 1920. április 27.

a kolozsvári M. Kir. FJTE
Jog- és Államtudományi Karának
e. i. dékánja

(Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Megyei Levéltára, VIII. 4/b. Jog- és Államtudományi Kar iratai, 1. doboz, 73–1919/20. J. K. sz.)

6. Miniszteri dicséret a hűségeskü megtagadása ügyében

A.) Haller István miniszter levele

A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől 50.555–1920. IV. szám alatt

A kolozsvári magyar kir. Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának a románok által követelt hűségeskü letétele tárgyában Kolozsváron 1919. évi május hó 11-én tartott rendkívüli üléséről, valamint ugyanezen tudománykarnak a románok részéről történt átvételéről Kolozsváron 1919. évi május hó 12-én felvett jegyzőkönyvben foglaltakat tudomásul veszem, és a kar minden egyes tagjának férfias, bátor és minden időkbén hazafias kötelességteljesítés és áldozatkészség

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

ragyogó példaként említendő magatartásáért megilletődéssel fejezem ki elismerésemet és köszönetemet. Az eredeti jegyzőkönyvek az egyetem birtokában lévén, a hiteles másolatban felterjesztett jegyzőkönyveket – amelyek még másolatban is történelmi jelentőségűek – a vezetésem alatt álló minisztériumban megőrzöm. Erről a tekintetes Tanácsot folyó évi május hó 15-én kelt 369. E. T. számú felterjesztésére tudomás és további eljárás végett értesítem.

Budapest, 1920. június hó 16-án Haller [István] s. k.

B.) Schneller István prorektor kísérőlevele

Méltóságos Menyhárth Gáspár ny. r. tanár, e. i. dékán úrnak

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr folyó évi június hó 16-án 50555/1920. IV. a. szám alatt kelt rendeletnek másolatát szíves tudomás végett azzal a megnyugvással van szerencsém közölni, hogy a magatartás, amellyel szeretett hazánknak tartozó kötelességünknek éreztük teljesíteni, illetékes főhatóságunk teljes megítélése szerint is jó és helyes volt.

Fogadja Méltóságos kiváló tiszteletem nyilvánítását

Budapest, 1920. július hó 10-én

(Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Megyei Levéltára, VIII. 4/b. Jog- és Államtudományi Kar iratai, 1. doboz, 332–1919/20. J. K. sz.)

Irodalom

- ERDÉSZ Ádám 1998, *A kolozsvári felekezeti magyar egyetem 1920–1921*, Történelmi Szemle, 1998, 257–276.
- GAAL György 2001, *Egyetem a Farkas utcában: a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Kolozsvár, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság
- KISS József Mihály 1991, *Párhuzamos utak. A kolozsvári és pozsonyi egyetem válságos időszakának történetéhez*, In szerk. Uő. *Tanulmányok a magyar felsőoktatás XIX–XX. századi történetéből*, Budapest, ELTE, 123–161.
- KISS József Mihály 2001, *A kolozsvári „menekült egyetem” 1919. évi történetére vonatkozó dokumentumok Szandtner Pál iratai között*, In szerk. Szőgi László, *Egyetemi Könyvtár Évkönyve*, 10, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár, 139–160.
- MÁRKI Sándor 1922, *A m. kir. Ferencz József-tudományegyetem története: 1872–1922*, Szeged, Városi ny., 1922.
- TOTH Szilárd 2018, *Kolozsvár és az egyetem az első világháború éveiben*, Per Aspera Ad Astra, 2018/2. 160–178.
- VAJDA Tamás 2014, *A Szegedi Tudományegyetem és elődeinek rövid története*, In szerk. GAUSZ Ildikó–KOKAS Károly–LACZKÓ Sándor–PAP Kornélia, *Egyetemtörténeti fotóalbum (Szegedi Egyetemi Tudástár 8.)*, Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2014, 12–21.
- VAJDA Tamás 2019, *Az erdélyi magyar egyetem utolsó tanéve (1918/19)*, Gerundium, 2019/2. 32–61.
- VAJDA Tamás 2019, *1919 – a magyar egyetem elűzése Kolozsvárról*, Per Aspera Ad Astra, 2019/2. 7–29.

VAJDA TAMÁS: A KOLOZSVÁRI EGYETEM ELFOGLALÁSÁVAL OKOZOTT SÉRELMEK, KULTURÁLIS ÉS ANYAGI KÁROK

- VINCZE Gábor 2004, *A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem felszámolása 1919-ben*, Pro Minoritate, 2004/2. 130–155.
- VINCZE Gábor 2006, *A száműzött egyetem. A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921)*, Szeged, JATEPress, 2006.
- VINCZE Gábor 2006, *A bujdosó egyetem Szegedre kerülése. Fejezet a száműzött kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem történetéből*, Valóság, 2006/4. 26–55.
- VINCZE Gábor 2009, *Kilencven éve történt (Erdély megszállása és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem felszámolása)*, Székelyföld, 2009/2. 65–103.

Szenvedő szerkezet – kiállításrészlet: elől: egy kecskeméti Klebelsberg-iskola eredeti berendezése – az ország talpra állásának egyik eszköze Klebelsberg sikeres oktatás- és kultúrpolitikája, balra: a gazdasági felállást jelképező, forgatható pénzprés, eredeti pénzekkel (közös Monachia-béli, át- és rábélyegzett bankók, az új pengő és a szomszédos utódállamok pénzei)